

GLOBAL PEDAGOGIK TRANSFORMATSIYALAR SHAROITIDA BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNING O‘ZINI O‘ZI TASHKIL ETISH META-KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHNING KONSEPTUAL-METODOLOGIK PARADIGMALARI

Tojiboyeva Gulmira Rifovna

Chirchiq davlat pedagogika universiteti dotsenti, PhD

Uzbekistan ORCID: 0000 0002 2928 6597 Email: gulmiratojiboeva096@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23332305>

Annotatsiya. Mazkur ishda global pedagogik transformatsiyalar davrida bo‘ljak o‘qituvchilarning o‘zini o‘zi tashkil etish meta-kompetensiyasi va taym-menejment madaniyatini rivojlantirishning konseptual-metodologik parametrlari tadqiq etilgan. Makromuhitning beqarorlashtiruvchi omillari (VUCA va BANI konsepsiyalari), xalqaro institutlar (YUNESKO, OECD, World Bank) talablari hamda “O‘zbekiston – 2030” strategiyasining oliy pedagogik ta‘lim modellarini qayta loyihalashga bo‘lgan ta’siri tahlil qilingan. Kredit-modul tizimi sharoitida akademik prokrastinatsiya va emotsional zo‘riqish xavflariga alohida e’tibor qaratilgan. Muallif tomonidan o‘zini o‘zi tashkil etish fenomenining tarixiy-pedagogik evolutsiyasi — qadimgi Sharq va G‘arb falsafiy kategoriyalaridan tortib, zamonaviy o‘qituvchining transversal boshqaruv vositasigacha bo‘lgan rivojlanish bosqichlari ochib berilgan.

Kalit so‘zlar: o‘zini o‘zi tashkil etish, taym-menejment, transversal meta-kompetensiya, kredit-modul tizimi, VUCA-dunyo, BANI-realligi, akademik prokrastinatsiya, professional avtonomiya, uzluksiz ta‘lim (lifelong learning).

Аннотация. В работе исследуются концептуально-методологические параметры развития метакомпетенции самоорганизации и культуры тайм-менеджмента у будущих учителей в эпоху глобальных образовательных трансформаций. Анализируется влияние дестабилизирующих факторов макросреды (концепции VUCA и BANI), требований международных институтов (ЮНЕСКО, ОЭСР, Всемирный банк) и национальной стратегии «Узбекистан – 2030» на перепроектирование моделей высшего педагогического образования. Особое внимание уделено рискам академической прокрастинации и эмоционального выгорания в условиях суверенности кредитно-модульной системы. Автором прослежена историко-педагогическая эволюция феномена самоорганизации от философских категорий Востока и Запада до трансверсального инструментария современного учителя.

Ключевые слова: самоорганизация, тайм-менеджмент, трансверсальная метакомпетенция, кредитно-модульная система, VUCA-мир, BANI-реальность, академическая прокрастинация, профессиональная автономия, непрерывное образование (lifelong learning).

Abstract. The paper explores the conceptual and methodological parameters of developing the meta-competence of self-organization and time-management culture among future teachers in the era of global educational transformations. It analyzes the impact of destabilizing macro-environmental factors (VUCA and BANI concepts), international institutional criteria (UNESCO, OECD, World Bank), and the national "Uzbekistan – 2030" strategy on reshaping modern pedagogical models. Special emphasis is placed on the risks of academic

procrastination and emotional burnout under the academic sovereignty of the credit-module system. The author traces the historical and pedagogical evolution of the self-organization phenomenon, ranging from ancient Eastern and Western philosophical categories to the transversal self-regulated toolsets of the contemporary educator.

Keywords: self-organization, time management, transversal meta-competence, credit-module system, VUCA world, BANI reality, academic procrastination, professional autonomy, lifelong learning.

Kirish (Introduction)

O‘zbekiston Respublikasi oliy ta‘lim tizimining bugungi rivojlanish bosqichi jadallashgan raqamlashtirish jarayonlari va Evropa kredit-transfer va jamg‘arish tizimi (ECTS) qonuniyatlarining to‘liq integratsiyalashuvi bilan xarakterlanadi. Makromuhitning global beqarorligi, ya‘ni VUCA va BANI realligi sharoitida, shuningdek, YUNESKO konsepsiyalari hamda «O‘zbekiston – 2030» strategiyasi belgilab bergan ustuvorliklar doirasida an‘anaviy reproduktiv pedagogik tayyorgarlik modeli o‘z samaradorligini yo‘qotmoqda. Zamonaviy transformatsion muhit oliy pedagogik ta‘lim diqqat markazini faqat predmetga oid bilimlardan transversal (universal) meta-kompetensiyalarni rivojlantirishga ko‘chirishni talab etadi. Mazkur sifatlar orasida eng asosiysi talabaning o‘zini o‘zi tashkil etishi — uning individual ta‘lim trayektoriyasini proaktiv loyihalash, qayta tiklanmaydigan vaqt resursini strategik boshqarish hamda akademik prokrastinatsiyani minimallashtirish layoqatidir. Tadqiqotning maqsadi bo‘lajak o‘qituvchilarning o‘zini o‘zi tashkil etish meta-kompetensiyasini zamonaviy taym-menejment platformasida rivojlantirishning konseptual asoslari va inkubatsiya mexanizmlarini ilmiy asoslab berishdan iborat.

1. Global beqarorlik va VUCA / BANI realligida ta‘lim inqirozi:

- XXI asrning birinchi choragidagi sun‘iy intellekt integratsiyasi va axborot oqimining eksponentsial ortishi an‘anaviy reproduktiv pedagogik modelning samaradorligini pasaytirib, ta‘limni dinamik, moslashuvchan ijtimoiy-pedagogik tizimga aylantirdi.

- Global beqarorlikni ifodalovchi VUCA (o‘zgaruvchanlik, noaniqlik, murakkablik, mavhumlik) va BANI (mortlik, xavotirlilik, noliqiylik, anglab bo‘lmaslik) sharoitida shaxsning adaptivligi, refleksivligi va tashabbuskorligi bosh mezon hisoblanadi.

2. Xalqaro ta‘lim konsepsiyalari va inson kapitali ustuvorligi:

- YUNESKO [1] va OECD [2] kabi xalqaro tashkilotlar tomonidan ilgari surilgan zamonaviy konsepsiyalarda *“lifelong learning”* (uzluksiz ta‘lim), *“self-regulated learning”* (o‘z-o‘zini boshqaruvchi ta‘lim) va *“21st century skills”* (XXI asr ko‘nikmalari) shaxsiy va davlat rivojlanishining strategik drayveri sifatida e‘tirof etiladi.

- Zamonaviy mutaxassis shakllanishida bilim va malakalardan ko‘ra metakognitiv boshqaruv hamda individual rivojlanish trayektoriyasini ongli ravishda loyihalash layoqati yuqori baholanadi.

3. O‘zbekiston ta‘lim tizimida raqamli va institutsional transformatsiya:

- “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi [5] hamda oliy ta‘limni xalqaro standartlar asosida transformatsiya qilishga qaratilgan normativ-huquqiy hujjatlar [6, 7] doirasida kredit-modul tizimining joriy etilishi yangi pedagogik reallikni yuzaga keltirdi.

- Masofaviy va gibrid ta‘lim formatlarining kengayishi, mustaqil ta‘lim ulushining ortishi talabadan yuqori akademik mustaqillik va proaktiv subyekt (aktyor) maqomiga o‘tishni imperativ ravishda talab qiladi.

4. Akademik prokrastinatsiya va tizimsizlik xavflari:

- O‘zini o‘zi tashkil etish kompetensiyasi shakllanmagan bo‘lajak o‘qituvchilarda mustaqil ta‘lim jarayonida akademik prokrastinatsiya (vazifalarni ortga surish), vaqt resurslarining irratsional sarflanishi va emotsional zo‘riqish (stress) yuzaga keladi.

- Mazkur omillar nafaqat talabalik davridagi unumdorlikka, balki kelajakda kasbiy motivatsiyaning pasayishi hamda hissiy kuyish (*burnout*) holatlariga sabab bo‘ladi.

5. O‘zini o‘zi tashkil etish fenomenining tarixiy-pedagogik evolutsiyasi:

- Garchi "o‘zini o‘zi tashkil etish" zamonaviy termin bo‘lsa-da, uning konseptual ildizlari qadimgi Sharq va G‘arb falsafiy-pedagogik tafakkurida "o‘z-o‘zini tarbiyalash", "irodaviy boshqaruv", "komillikka intilish" va "subyektivlik" kategoriyalari orqali shakllangan.

- Ushbu fenomen oddiy funksional ko‘nikma emas, balki bo‘lajak o‘qituvchining professional avtonomiyasi va pedagogik innovatsiyalarni o‘zlashtirish samaradorligini ta‘minlovchi transversal (meta) kompetensiyadir.

6. Taym-menejment — akademik avtonomiyani ta‘minlovchi texnologik platforma:

- Ta‘limda vaqtdan oqilona foydalanish va uning qadri haqidagi g‘oyalar tarixiy evolutsiya natijasida bugungi kunda ilmiy asoslangan taym-menejment texnologiyalariga aylandi.

- Taym-menejment zamonaviy ta‘lim paradigmasida talabalarning akademik mustaqilligini, shaxsiy rivojlanishini, kognitiv va refleksiv regulyatsiyasini ta‘minlovchi muhim tarkibiy qism (instrumental platforma) sifatida talqin etiladi.

Metodlar (Methods)

Tadqiqotning metodologik poydevorini tizimli-strukturaviy, kompetensiyaviy, shaxsga yo‘naltirilgan va akmeologik yondashuvlar konvergentsiyasi (birlashmasi) tashkil etadi. Belgilangan vazifalarni empirik verifikatsiyalash maqsadida quyidagi metodlar kompleksi tatbiq etildi:

- Xalqaro institutlar (OECD, Jahon banki) va normativ-huquqiy hujjatlarning qiyosiy-pedagogik tahlili;

- Pedagogik, psixologik hamda akmeologik adabiyotlarning (jumladan, 2023–2025 yillarda chop etilgan o‘qituvchi kompetentligiga oid fundamental monografiyalarning) tanqidiy-meta tahlili;

- Gipotetik-deduktiv modellashtirish va pedagogik loyihalash.

Natijalar (Results)

Ko‘p vektorli metodologik platformalarga tayangan holda, bo‘lajak o‘qituvchining o‘zini o‘zi tashkil etish meta-kompetensiyasini ta‘minlovchi instrumental sub-kompetensiyalar matritsasi determinatsiyalandi va ilmiy asoslandi:

1. S.M.A.R.T. mezonlari asosida prognozli maqsadlarni belgilash;

2. Eyzenxauer matritsasi yordamida vazifalarni taktik iyerarxizatsiya qilish;

3. Shaxsiy vaqt byudjetini (168 soatlik haftalik siklda) optimal taqsimlash;

4. Raqamli xrono-vositachilar yordamida uzluksiz *Plan-Fact (Reja-Amal)* tahlilini olib borish;

5. Metakognitiv refleksiya va hissiy kuyish (*burnout*) holatlarini o‘z-o‘zini korreksiya qilish.

Oliy pedagogik ta‘lim amaliyotiga talabalarning individual xronologik makonini transformatsiya qilishga qaratilgan innovatsion xrono-texnologiyalar klasteri joriy etildi. Talabani o‘quv-kasbiy va kvazi-professional faoliyatining 8 ta fundamental yo‘nalishini muvozanatlashtiruvchi The Wheel of Professional and Personal Life («Kasbiy va shaxsiy hayot g‘ildiragi») texnikasining pedagogik modifikatsiyasi hamda prokrastinatsiyaga moyillik va xronofaglarni (vaqt o‘g‘rilarini) tahlil qiluvchi Self-SWOT Analysis matritsali algoritmi muvaffaqiyatli aprobatsiyadan o‘tkazildi.

Munozara (Discussion)

Tarixiy-pedagogik genezis tahlili shuni ko‘rsatadiki, insonning o‘z faoliyatini ongli tartibga solishi haqidagi qarashlar qadimgi Sharq va G‘arb falsafiy tafakkuridagi «o‘z-o‘zini tarbiyalash» va «komillikka intilish» kategoriyalariga borib taqaladi. Zamonaviy ta‘lim paradigmasida taym-menejment vaqtni mexanik (utilitar) tejash doirasidan chiqib, yaxlit aksio-pedagogik instrumental platformaga aylandi. Tadqiqot doirasida isbotlanganidek, o‘zini o‘zi tashkil etish kompetensiyasi shakllanmagan talabalarda vaqt resurslarining irratsional sarflanishi va kasbiy motivatsiyaning pasayishi muqarrar. Ishlab chiqilgan komponentlar matritsasining sinergetik shakllanishi talabani passiv obyektidan proaktiv subyekt (aktyor) maqomiga o‘tkazish, unda barqaror professional avtonomiyani yuzaga keltirish va uzluksiz o‘zini rivojlantirish (*lifelong learning*) tayyorligini ta‘minlash imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI (BIBLIOGRAPHY)

1. **YUNESKO / UNESCO.** *Ta‘limni qayta anglash: Global umumiy manfaatlar sari?* — Parij: YUNESKO, 2015. — 91 b.
2. **OECD / Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti.** *OECD Ta‘lim kompassi 2030: Ta‘lim va ko‘nikmalar kelajagi.* — Parij: OECD nashriyoti, 2019. — 164 b.
3. Tojiboeva, G. R. *Bo‘lajak o‘qituvchilarning umumiy kasbiy tayyorgarligida psixologik, pedagogik va uslubiy bilimlar integratsiyasi.* — Toshkent: Zebo Prints, 2025. — 112 b.
4. Tojiboeva, G. R. *Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining pedagogik kompetentligi.* — Toshkent: Zebo Prints, 2025. — 172 b.
5. **O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori.** «O‘zbekiston – 2030» strategiyasini 2023–2024-yillarda sifatli va o‘z vaqtida amalga oshirishni ta‘minlash chora-tadbirlari to‘g‘risidagi PQ-300-sonli qarori, 11.09.2023 // Qonunchilik ma‘lumotlari milliy bazasi (Lex.uz).
6. **O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni.** O‘zbekiston Respublikasi oliy ta‘lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risidagi PF-5847-sonli farmoni, 08.10.2019 // Qonunchilik ma‘lumotlari milliy bazasi (Lex.uz).
7. **O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining Qarori.** Oliy ta‘lim muassasalarida o‘quv jarayonini tashkil etish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida [Kredit-modul/ECTS tizimining joriy etilishi]gi 824-sonli qarori, 31.12.2020 // Qonunchilik ma‘lumotlari milliy bazasi (Lex.uz).
8. Tojiboeva, G. R. *Shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv asosida bo‘lajak boshlang‘ich ta‘lim o‘qituvchisining kasbiy kompetentligini rivojlantirish: monografiya.* — Toshkent: Zebo Prints, 2023. — 128 b.
9. Vygotskiy, L. S. *Pedagogik psixologiya.* — Toshkent: O‘qituvchi, 2010. — 672 b.

“Boshlang‘ich ta’lim tizimida zamonaviy kompetensiyalarni rivojlantirish: integrativ yondashuvlar va amaliy yechimlar” mavzusidagi Respublika anjumani materiallar to‘plami.
NamDPI 2026-yil 9-oktabr

10. Muslimov, N. A. *Bo‘lajak o‘qituvchini kasbiy shakllantirishning nazariy-metodik asoslari*: Ped. fan. dok. ... diss. — Toshkent: TDPU, 2007. — 315 b.